

strateginen **TUTKIMUS**

**Ulos epätoivosta –
ratkaisuja nuorten
väkivaltakuolemiin,
itsemurhiin ja
huumekuolemiin
johtavien elämäntapojen
katkaisemiseksi (Young
Despair)**

Tilannekuvaraportti 2022

SUOMEN AKATEMIA

1. Tiivistelmä

Hankkeen tavoitteena on vähentää nuorten vakavaa väkivaltaa, huumeiden yliannostuksia ja itsetuhoista käyttäytymistä. Tutkimalla näistä syistä aiheutuneita alle 30-vuotiaiden kuolemia ja läheltä piti -tapauksia etsitään keinoja nuorten riskikäyttäytymisen ehkäisyyn ja hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden lisäämiseen. Tehostamalla epäsuotuisimpien tapahtumakulkujen ehkäisyä voidaan pahoinvoivia nuoria auttaa laajemminkin.

Tutkimus hyödyntää rekisteritietoja, dokumentteja sekä nuorten, perheiden ja ammattilasten haastatteluja. Nuorten elämänkuluista tunnistetaan sosiaalisiin mekanismeihin pureutumalla (*social autopsy*) pisteitä ja prosesseja, joiden kautta haitalliset kehityskulut olisivat ennalta ehkäistävissä. THL, A-klinikkasäätiö, Nuorisotutkimusseura sekä Helsingin, Tampereen ja Turun yliopistojen tutkijat toteuttavat tutkimuksen kentän toimijoiden, hallinnon sekä nuorten kanssa.

Hanke koostuu seitsemästä työpaketista, jotka ovat: WP1 Hallinto ja koordinaatio; WP2 Huumekuolemiin ja läheltä-piti-tilanteisiin liittyvän tietopohjan rakentaminen; WP3 Vakavan väkivallan ymmärtäminen ja ehkäisy; WP4 Itsemurhien riskitekijät ja itsetuhoisen käyttäytymisen ehkäisy; WP5 Nuoret palveluiden käyttäjinä; WP6 Datatiede, ja WP7 Vuorovaikutus ja vaikuttaminen.

2. Yhteiskunnallinen haaste

Nuorten pahoinvoinnin on arvioitu lisääntyneen muun muassa kouluterveyskyselyissä säännöllisesti tehtyjen ahdistuneisuus- ja masennusoiremittausten perusteella¹. Yleisesti ottaen nuoret ja nuoret aikuiset voivat suhteellisen hyvin ja ovat luottavaisia, mutta hyvinvointiselvityksissä näkyy selvästi ikäryhmän lisääntyvä eriarvoistuminen, jakaantuminen hyvin pärjääviin ja syrjäytymisvaarassa oleviin tai haavoittuviin ryhmiin^{2,3}. Polarisoituvassa maailmassa enemmistöllä nuorista menee suhteellisen hyvin samaan aikaan kun pienellä vähemmistöllä ongelmat kasaantuvat ja heidän on entistä vaikeampaa rakentaa elämäänsä ja löytää paikkansa yhteiskunnassa.

Young Despair -hanke tarttuu ilmiöpintaan, jossa nuorten elämän kipupisteet ja tavoitteiden, toiveiden ja resurssien ristiriitaisuudet

¹ Terveystieteiden tutkimuskeskus. Kouluterveyskyselyn tulokset. Verkkosivu. Haettu 1.12.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

² Sitra. Lab 1: Nuorten eriarvoisuus. Verkkosivu. Haettu 1.12.2022 osoitteesta <https://www.sitra.fi/hankkeet/sitra-lab-1/> <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/>

³ Valtion nuorisoneuvosto. Nuorisobarometri. Haettu 1.12.2022 osoitteesta <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/>

näyttäytyvät kaikkein paljaimmillaan. Kiinnostuksemme kohdistuu nuoriin, jotka ovat menettäneet tai olleet lähellä menettää elämänsä huumeiden käytön, väkivallan tai itsemurhan vuoksi. Tutkimalla tapauksia, joissa nuorten elämänkulut ovat johtaneet epätoivoisiin ratkaisuihin ja turmiollisiin seurauksiin, lisäämme ymmärrystämme siitä, miten epätasa-arvo, syrjäytyminen ja yleinen pahoinvointi vaikuttavat nuorten elämään. Näin tuotetaan tietoa, jota voidaan hyödyntää riskikäyttäytymisen ja epäsuotuisten olosuhteiden vaikutusten ehkäisemiseen yleisemminkin.

Äärimmäisellä väkivallalla on vakavia seurauksia paitsi uhrille myös väkivallan tekijälle ja hänen myöhemmälle elämälleen. Alle 25-vuotiaiden huumemyrkytyskuolemien lukumäärä on nelinkertaistunut vuodesta 2015 ja niiden esiintyvyys on tällä hetkellä Euroopan maiden kärjessä. Nuorten ihmisten itsemurhakuolleisuus ei ole viime vuosina vähentynyt samalla tavalla kuin aikuisväestössä. Tilanne nuorten ihmisten kuolemissa on huolestuttava, vaikka ne olisivat ehkäistävissä kaikissa näissä kolmessa kuolemanluokassa. Menetettyjen elinvuosien näkökulmasta nuorten ennenaikaiset kuolemat ovat merkittävä terveydellinen, taloudellinen ja kansanterveydellinen kysymys. Tämän lisäksi ne aiheuttavat kärsimystä omaisten, ikätovereiden ja nuorisoyhteisöiden piirissä. Hanke pyrkii edistämään olosuhteita, joissa kaikilla nuorilla ihmisillä olisi mahdollisuus mielekkääseen elämään eikä yksikään elämä valuisi hukkaan. Tutkimalla kuolemaa haluamme suojella elämää.

Sovellamme tutkimuksessamme sosiaalisen kuolemansyyntutkimuksen lähestymistapaa. Se ottaa lähtökohdakseen joukon samankaltaisia kuolemantapauksia, tutkii kriittisesti ja systemaattisesti niihin johtaneita sosiaalisia ja poliittisia tekijöitä ja pyrkii edistämään yleistä tietoisuutta ja muutosta olosuhteissa⁴. Kun oikeuslääketieteellisessä kuolemansyyntutkimuksessa keskitytään kuoleman välittömiin syihin ja psykologisessa lähestymistavassa yksilökohtaisiin riskitekijöihin, niin sosiaalisessa kuolemansyyntutkinnassa etsitään sellaisia sosiaalisia ja kulttuurisia mekanismeja, jotka altistavat jotkut yksilöt ja yhteisöt muita korkeammalle ennenaikaisen kuoleman riskille.

Hankkeen teorettinen viitekehys on kolmetasoinen. Yleisellä tasolla tärkeitä ovat polarisaation, rakenteellisen syrjinnän ja sosiaalisen syrjäytymisen käsitteet ja kulttuuriset toimijuuden teorit^{5,6}. Koska nuorten kuolemat jakaantuvat sukupuolen mukaan epätasaisesti, analyyseissa sovelletaan gender- ja maskuliinisuusteorioita⁷. Institutionaalisella tasolla tarkastelu kohdistuu tuen ja palveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen sekä politiikan vaikutuksiin. Tapauskohtaisella tasolla hyödynnetään huumeiden käyttöön, väkivaltaan ja itsemurhiin liittyviä teoreettisia lähestymistapoja.

⁴ Timmermans, S. & Prickett, P. (2021). The social autopsy. *Sociological Methods & Research*.

⁵ DiMaggio, P. (1997). Culture and cognition. *Annual Review of Sociology*, 23: 263–287.

⁶ Swidler, A. (1986). Culture in action: Symbols and strategies. *American Sociological Review*, 51: 273–286.

⁷ esim. Shiner, M. ym. (2009). When things fall apart: Gender and suicide across the life-course. *Social Science & Medicine*, 69: 738–746.

Hankkeen tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Millaisia yleisiä ja erityisiä tekijöitä ja olosuhteita nuorten huume-, väkivalta- ja itsemurhakuolemiin takaa on löydettävissä ja miten ne kytkeytyvät nuorten sosiaalisiin maailmoihin?
- 2) Millaisia sosiaalisia mekanismeja, prosesseja ja sekvenssejä voidaan kuolemiin johtavissa elämänkuluissa tunnistaa?
- 3) Millaista osuutta palvelut ja muut yhteiskunnan institutionaaliset järjestelmät ja politiikat näyttelevät nuorten ihmisten huume-, väkivalta- ja itsemurhakuolleisuudessa?
- 4) Mitä yleisempiä nuorten kuolemiin vaikuttavia sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön tekijöitä voidaan tunnistaa?
- 5) Mitä kuolemien ehkäisemiseksi pitäisi tehdä ja miten yhteiskunta voisi nykyistä paremmin suojella nuorten ihmisten elämää?

Kysymyksiin vastaaminen vaatii monipuolista tutkimusaineistoa⁴. Keräämme erilaisia rekisteritietoja, kvalitatiivisia haastatteluja, minietnografioita, verkkokeskusteluja, dokumentteja ja kyselyaineistoa. Keskeisessä asemassa on muodostettava rekisteriaineisto ”Pathways to Early Death” (PAD), mihin kootaan kaikki oleelliset saatavissa olevat tiedot alle 30-vuotiaista nuorista, jotka kuolivat tai olivat lähellä kuolla huumeiden käytön, väkivallan tai itsemurhan vuoksi vuosina 2019–2021. Aineistoa täydennetään viranomaisdokumentein. Läheltä-piti-tilanteisiin joutuneista nuorista kerätään myös haastatteluaineisto. Haastatteluja tehdään lisäksi nuorten vanhempien, sisarusten ja ystävien keskuudessa. Hankkeessa hyödynnetään myös päihdehoitoon hakeutuneiden nuorten sekä vanhempien mukana laitosjaksolla olleiden lasten RIPE-rekisteriaineistoa, nuorten valtakunnallisen chat-palvelun keskusteluja sekä etnografisella menetelmällä tavoitettujen nuorten haastatteluja.

Hankkeessa kerättyjen aineistojen analyysiä kvalitatiivisin ja kvantitatiivisin menetelmin tuetaan hyödyntämällä laskennallisen tieteen ja datatieteen uusimpia menetelmiä (tiedonlouhinta, tilastollinen koneoppiminen ja data-analyysi). Tulokset ja menetelmät jaetaan avoimen tieteen periaatteiden mukaisesti vastuullisesti ja mahdollisimman laajasti hyödyntämällä perinteisten julkaisukanavien rinnalla avoimia data-, menetelmä- ja julkaisuarkistoja, ja tukemalla menetelmien avointa yhteiskehitystä osana datatieteen vakiintuneita kehittäjäverkostoja (esim. rOpenSci, rOpenGov).

2.1. Vaikuttavuustavoitteet

Strategisen tutkimuksen ilmiölähtöisyys luo sille sen erityispiirteen, että käsitteiden ja menetelmien on taivuttava ilmiöön. Tämä edellyttää vakiintuneiden käsitysten uudelleenarviointia ja mahdollisesti uusien lähestymistapojen kehittämistä tieteen keinovalikoimaan. Yhtä paljon kuin yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisusta ilmiöpohjaisessa strategisessa tutkimuksessa on kyse myös uusista käsitteellisistä ja metodologisista

avauksista.⁸ Hankkeen vaikuttavuustavoitteet kohdistuvat siten sekä tieteen sisäisiin että yhteiskunnallisiin vaikutuksiin.

Vaikuttavuustavoite 1. Monipuoliseen datakombinaatioon, mixed methods -metodologiaan ja datatieteen moderneihin menetelmiin perustuvat tutkimushankkeen tieteelliset tulokset tuottavat arvokkaan lisäpanoksen tutkimuskirjallisuuteen huumekuolemien, väkivaltakuolemien ja itsemurhakuolemien sekä nuorisotutkimuksen alueilla. Social autopsy -lähestymistapa kohdistaa huomion nuorten sosiaalisiin maailmoihin ja olosuhteisiin, mikä luo yksilöllisen haavoittuvuuden ylittävää lisätietoa. Kolmen eri kuolemaluokan vertailuasetelma on sosiaalisessa kuolemansyytutkinnassakin uusi ja innovatiivinen (horizontal social autopsy). Huume-, väkivalta- ja itsemurhakuolemien yhteisten ja erottavien sosiaalisten, kulttuuristen ja poliittisten taustatekijöiden tarkastelu vahvistaa tutkimuksen selitysvoimaa ja luo linkkejä ja uusia yhteyksiä substanssialueiden tutkimuskirjallisuuden välille. Hankkeessa kehitetään aikaisempaa parempia käytäntöjä tutkimuksen avoimuuden lisäämiseksi (menetelmät, julkaisutavat, yhteistyömuodot, aineistot soveltuvin osin) ja selvittää niiden soveltuvuutta ja rajoja käytännössä.

Vaikuttavuustavoite 2. Tutkimushanke tuottaa uutta tietopohjaa nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja ennen aikaisten kuolemien ehkäisyyn. Tutkimuksen tuloksena syntyvä nykyistä parempi ymmärrys nuorten ihmisten negatiivisista elämänsuhteista, kohtalokkaista käännekohtista ja hälytyssignaaleista auttaa tunnistamaan ongelmia ja viitoittaa tietä uusien ratkaisujen löytämiseen. Nuorten ja vuorovaikutuskumppaneiden kanssa tehdään yhteistyötä uusien ehkäisymahdollisuuksien löytämiseksi esimerkiksi nuorisotyön ja osallistamisen, sosiaali- ja terveystalouden sekä ennaltaehkäisevän poliisityön ja kriminaalihuollon kautta. Tämä lisää yhteiskunnan valmiuksia puuttua tilanteisiin, joissa riskit nuorten elämän kohtalokkaisuun kehityskulkuun ovat suuret.

Vaikuttavuustavoite 3. Nuorten alle 30-vuotiaiden ihmisten huumekuolemat, itsemurhat ja väkivaltakuolemat vähenevät. Tämän tavoitteen toteutuminen vaatii monenlaisia toimia ja monien yhteiskunnallisten toimijoiden yhteistyötä sen eteen, että polarisaatiokehitys pysähtyy, syrjintä, eriarvoistuminen ja leimaaminen vähenevät, palvelut ovat nuorille saavutettavia ja he kokevat tulevansa kuulluiksi niissä, avun hakemisen kynnykset laskevat ja luottamus lisääntyy, ongelmiin puututaan oikea-aikaisesti, mielenterveysongelmat otetaan vakavasti, ja väkivallan ehkäisy ja huumehaittojen vähentäminen toimivat. Palvelujärjestelmän välittömän puuttumisen polttopisteet tunnistetaan ja toimintakäytäntöjä muokataan akuuttien tilanteiden kohdalla. Hanke edistää myönteistä kehitystä herättelemällä yhteiskuntaa toimintaan laajalla rintamalla. Tutkimustuloksista raportoidaan useilla eri foorumeilla (tieteelliset lehdet, perinteinen media, sosiaalinen media, tapahtumat, seminaarit, yms.) ja saatetaan mahdollisimman laajasti saataville avoimen

⁸ Hurri, S. (2022). Strateginen tutkimus, mitä ja miksi? Tiedepolitiikka 2/2022.

tieteen periaatteiden mukaisesti. Hankkeen tutkijat osallistuvat yhteistyössä vuorovaikutuskumppaneiden kanssa aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun nuorten hyvinvoinnin parantamiseksi ja epätoivon kierteiden katkaisemiseksi.

3. Tutkimuksen state-of-the-art

3.1. Nuorten huumekuolemat

Nuorten huumekuolemat ovat lisääntyneet viimeisten vuosien aikana merkittävästi. Vuonna 2021 huumeisiin kuoli 100 alle 30-vuotiasta nuorta.⁹ Suurin osa uhreista on miehiä.¹⁰

Suurella osalla nuorten huumemyrkytyskuolemista kyse on usean aineen yhteisvaikutuksesta. Vanhempiin ikäryhmiin verrattuna nuorten huumemyrkytyskuolemista todetaan useammin amfetamiinien ja buprenorfiinin yhdistelmää sekä bentsodiatsepiinien käyttöä. Alkoholia puolestaan harvemmin.¹⁰ Huumekuolleisuus on yhteydessä sosiaaliseen huono-osaisuuteen¹¹ ja huumekuolemaan johtava syrjäytymisprosessi alkaa jo nuorella iällä¹². Huumekuolemat ovat ennenaikaisia ja niihin liittyvät menetetyt elinvuodet korkeita¹³.

Huumemyrkytyskuolemien yleisyydessä on vaihtelua maasta, alueesta, ajankohdasta ja väestöryhmästä riippuen. Systemaattisen katsauksen mukaan huumemyrkytyskuolemien kuolleisuustiheyden vaihteluväli väestötasolla on 0,04–46,6 / 100 000 henkilövuotta¹⁴. Suomessa vastaava tiheys 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa oli 2,3 / 100 000 henkilöä¹¹. Käyttäjä- tai hoitopopulaatioissa kuolleisuustiheys on kuitenkin väestötasoa korkeampi¹⁵.

Opioidien ja rauhoittavien lääkkeiden päihdekäyttö sekä huumeiden pistokäyttö ovat huumemyrkytyskuoleman riskitekijöitä. Erityisesti nuoriin yhdistettyjä yliannostusten riskitekijöitä ovat näiden lisäksi monipäihdekäyttö, samanaikainen mielenterveyden häiriö, epävakaa asuinolot ja toisen henkilön huumemyrkytystilanteen näkeminen. Myös

⁹ Huumeainekuolemat lisääntyivät vuonna 2021. Tilastokeskus, Kuolemansyyt 9.12.2022. Haettu 12.12.2022 osoitteesta <https://www.stat.fi/julkaisu/cl8slomfgpjyk0bw7wivrbxpa>

¹⁰ Kriikku, P., Tikkanen, J. & Ojanperä, I. (2022). Nuoren huumemyrkytyskuoleman taustalla on useimmiten buprenorfiinin, bentsodiatsepiinien ja amfetamiinin päihdekäyttö. *Duodecim*; 138: 1251–6.

¹¹ Rönkä, S., Karjalainen, K., Martikainen, P. & Mäkelä, P. (2017). Social determinants of drug-related mortality in a general population. *Drug and Alcohol Dependence*; 181: 37–43.

¹² Rönkä, S. (2018). Huumeiden käyttäjien kuolemat Suomessa. Monimenetelmäinen tutkimus lääkkeellistymisen, sosiaalisen huono-osaisuuden ja huumeiden käyttökontekstien näkökulmasta. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 107. Unigrafia, Helsinki.

¹³ Onyeka, I., Beynon, C., Vohlonen, I., Tiihonen, J., Föhr, J., Ronkainen, K. & Kauhanen, J. (2015). Potential years of life lost due to premature mortality among treatment-seeking illicit drug users in Finland. *Journal of Community Health*; 40: 1099–106.

¹⁴ Martins, S., Sampson, L., Cerdá, M. & Galea, S. (2015). Worldwide prevalence and trends in unintentional drug overdose: A systematic review of the literature. *American Journal of Public Health*; 105: e29–e49.

tapahtumapaikka, olosuhteet ja käyttötilanne voivat vaikuttaa mahdolliseen yliannostukseen, joskin näistä tarvitaan lisää tietoa.¹⁵

Tutkittuja keinoja huumekuolemien ehkäisemiseen ovat opioidikorvaushoito¹⁶, naloksoniohjelmat^{17,18} sekä huumeiden käyttöhuoneet¹⁹. Huumekuolemien ehkäisyssä tärkeää on myös riskiryhmien tunnistaminen ja hoitoonohjaus^{20,21} sekä päihteitä käyttäviin henkilöihin liittyvien ennakkoluulojen ja kielteisten asenteiden vähentäminen²².

Yleistä tietoa huumekuolemien riskitekijöistä on runsaasti, mutta vähemmän nuorten kohdalla. Huumekuolemiin keskittyvässä työpaketissa paikataan tätä tietoaukkoa tunnistamalla huumekuolemiin johtavien nuorten elämäntapojen riskitekijöitä ja käännekohtia. Uutta näkökulmaa tuo myös huumekuolemien vertailu itsemurhiin ja väkivaltakuolemiin.

3.2. Nuorten väkivaltakuolemat

Ikäryhmien vertailussa henkirikoksen syylistymisen riski on korkeimmillaan nuorten (18–29 v.) kohdalla. Tämän ikäryhmän tekemiä henkirikoksia on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut keskimäärin 28 vuodessa. Vuosituhannen vaihteen jälkeinen henkirikosten yleinen laskusuunta näkyy tässäkin ryhmässä. Alle 18-vuotiaiden tekemiä henkirikoksia on viimeisen vuosikymmenen aikana ollut korkeintaan viisi vuodessa. Väkivallan seurauksena on viimeisen vuosikymmenen aikana kuollut vuosittain keskimäärin 12 nuorta (10–29 v.).

Henkirikollisuutta on Suomessa tutkittu verraten paljon, mutta nuorten osalta ilmiön luonteesta ja taustoista tarvitaan lisää tietoa. Väkivaltaan keskittyvässä työpaketissa vastataan tähän tietotarpeeseen kriminologian viitekehysessä.

Henkirikostutkimuksen alueella valtavirtana on pitkään ollut henkirikostasojen kansainvälinen tai ajallisesti vertaileva tutkimus. Viime aikoina tutkimus on pyrkinyt enenevästi käyttämään yksilötason rekisteriaineistoja, joskin tällaisia tutkimuksia on nuorten osalta edelleen

¹⁵ Lyons, R., Yule, M., Schiff, D., Bagley, S., Wilens, T. (2019). Risk factors for drug overdose in young people: A systematic review of the literature. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology*; 29: 487–497.

¹⁶ Sordo, L., Barrio, G., Bravo, M.J., Iciar Indave, B., Degenhardt, L., Wiessing, L., Ferri, M. & Pastor-Barriuso, R. (2017). Mortality risk during and after opioid substitution treatment: systematic review and meta-analysis of cohort studies. *British Medical Journal* 2017; 357: j1550.

¹⁷ Irvine, M.A., Kuo, M., Buxton, J., Balshaw, R., Otterstatter, M., Macdougall, L., Milloy, M., Bharmal, A., Henry, B. & Tyndall, M. (2019). Modelling the combined impact of interventions in averting deaths during a synthetic-opioid overdose epidemic. *Addiction* 2019; 114: 1602–1613.

¹⁸ McDonald, R., Campbell, N.D. & Strang, J. (2017). Twenty years of take-home naloxone for the prevention of overdose deaths from heroin and other opioids – conception and maturation. *Drug and Alcohol Dependence* 2017; 178: 176–87.

¹⁹ Potier, C., Laprévote, V., Dubois-Arber, F., Cottencin, O. & Rolland, B. (2014). Supervised injection services: what has been demonstrated? A systematic literature review. *Drug Alcohol Depend*; 145: 48–68.

²⁰ Babu, K.M., Brent, J., Juurlink, D.N. (2019). Prevention of opioid overdose. *New England Journal of Medicine*; 380: 2246–55.

²¹ Häkkinen, M., Niemelä, E. & Väänänen, P. (2022). Päihteitä käytävä nuori. *Duodecim* 2022; 138: 181–6.

²² Kailanto, S. & Viskari, I. (2022, toim.). Huumekuolemien ehkäisyn Suomen malli. Suosituksia huumekuolemien ehkäisemiseksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 6/2022. 14 sivua. Helsinki 2022.

vähän²³. Usein näissä selittävät muuttujat on saatu viranomaisten rekistereistä²⁴. Selittämisen parantamiseksi kriminologit ovatkin kehittäneet tutkimusnäkökulmasta laadittuja analyysikehikkoja^{25, 26}. Niissä muuttujarakenne on kehitetty tutkimuksen näkökulmasta, eikä siten ole sidottu poliisi- tai muun viranomaistoiminnan tarpeisiin. Kolmanneksi tutkimuksessa on viime aikoina nostettu esiin tarve vertailla henkirikostapahtumia muihin kuolemansyihin, kuten huumekuolemiin ja itsemurhiin²⁷. Väkivallan tutkimuksen osalta hanke pyrkii etenemään tutkimuksen nykytilasta vertailemalla kolmea tutkittavaa kuolemansyytä nuorten keskuudessa konsortion perusajatuksen mukaisesti.

Aineistoperustan osalta työpaketti huomioi tekijöitä, joita ei ole voitu aiemmassa tutkimuksessa analysoida riittävällä tarkkuudella. Koska aiemmin on nojaututtu virallisrekistereihin, tutkimusalueen haasteeksi on muodostunut ulottaa riskitekijöiden tutkimus sellaisiin sosiaalisiin prosesseihin, yksilöiden alttiuksiin ja lopputulemiin, joista ei jää ainakaan systemaattisesti merkintöjä viranomaistoiminnan yhteydessä syntyviin tietoihin²⁸. Siksi väkivaltaa tarkasteleva työpaketti ohittaa ja täydentää viralliskontrollin tietosisältöjä yhdistämällä laadullisia aineistoja, kyselyaineistoja ja virallisrekistereitä. Tietopohjana ovat tällöin henkirikosten läheltä-piti-tilanteissa olleet, väkivallan uhrien läheiset sekä henkirikosten ja muun vakavan väkivallan tekijät, joista monet ovat olleet myös vakavan väkivallan kohteina. Näin voidaan arvioida esimerkiksi kriminologian aiemmassa tutkimuksessa toistuvasti havaitun uhri- ja tekijädynamiikan (*victim-offender overlap*) merkitystä ja roolia nuorten henkirikostapahtumissa ja niiden sosiaalisissa konteksteissa²⁹. Laajan aineistopohjan avulla on mahdollista analysoida henkirikokseen johtavia kehityskulkuja sekä pidemmällä riskitekijöiden aikajänteellä että tapahtuman etualalla, tekoon johtaneessa vuorovaikutustilanteessa.

Väkivallan ehkäisyn osalta työpaketti nojautuu koko konsortion perspektiiviin (*social autopsy*⁴). Henkirikostutkimuksen kentällä lähin vastaava näkökulma on niin kutsuttu *homicide review*, jossa yksittäisestä tapahtumasta tehdään onnettomuustutkintaa muistuttava intensiivinen

---

²³ Suonpää, K. (2021). Pathways to Homicide: Social Disadvantage and Criminal Careers of Lethal and Non-Lethal Violent Offenders. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

²⁴ vrt. Farrington D. P. & Loeber R. (2011). Early Risk Factors for Homicide Victims and Shooting Victim. In: Loeber & Farrington (eds.) Young homicide offenders and victims: Risk factors, prediction, and prevention from childhood. New York, Springer.

²⁵ Granath, S. & Hagstedt, J. & Kivivuori, J. & Lehti, M. & Ganpat, S. & Liem, M. & Nieuwbeerta, P. (2011). Homicide in Finland, the Netherlands and Sweden. A First Study on the European Homicide Monitor Data. Swedish Council for Crime Prevention, Research Report 2011:5, Stockholm

²⁶ Kivivuori, J. Rautelin, M., Büchert Netterstrøm, J., Lindström, D., Bergsdóttir, G.S., Jónasson, J.O., Lehti, M., Granath, S., Okholm, M.M. and Karonen, P. (2022). Nordic Homicide in Deep Time: Lethal Violence in the Early Modern Era and Present Times. Helsinki: Helsinki University Press.

²⁷ van Breen, J.A. & Liem, M.C.A. (2022). Clustering of homicide with other adverse health outcomes in the Netherlands. Preventive Medicine Reports 30 101988.

²⁸ Kivivuori, J. (2011). Discovery of Hidden Crime. Self-Report Surveys in Criminal Policy Context. Oxford University Press, Oxford.

²⁹ Berg, M. T., Stewart E. A., Schreck C. J., Simons R. L. (2012). The victim-offender overlap in context: examining the role of neighborhood street culture. Criminology 50, 359-390.

tapausselvitys³⁰. Väkivaltatutkimuksen tutkimusryhmä on jo kehittänyt tämän kaltaista, standardoitua menetelmää Henkirikollisuuden seurantajärjestelmän (FHM) muodossa ja voi siten rakentaa sen pohjalta saatujen kokemusten perustalle nuorten henkirikosten entistä parempaa analyysia. Homicide review -perspektiiviä on tähän asti sovellettu enemmän parisuhdeväkivallan ja lapsensurmien ehkäisyyn; nuoret ja nuoret aikuiset ovat olleet katvealueella.

3.3. Nuorten itsemurhat

Itsetuhoinen käytös ja itsemurhat ovat monitekijäisiä prosesseja, joihin vaikuttavat tekijät ilmaantuvat jo varhaisessa lapsuudessa ja osittain muun muassa perinnöllisten ominaisuuksien kautta³¹. Itsemurhayrityksiä on itsemurhiin nähden moninkertainen määrä ja ajatuksia taas paljon yrityksiä enemmän³². Itsemurhayrityksen jälkeinen itsemurhavaara on alkuvaiheessa yrityksen jälkeen suurimmillaan ja säilyy pitkään suurentuneena³³.

Suomi on ollut itsemurhien esiintyvyydessä maailman maista kymmenen suurimman joukossa, joskin viimeisten 30 vuoden aikana itsemurhien ilmaantuvuus Suomessa on puolittunut ja sijoitus on nyt viimeisessä vertailussa 26³⁴. Vuonna 2020 itsemurhia tehtiin 717, mikä on 29 vähemmän kuin vuonna 2019. Itsemurhien määrä on laskenut suhteellisen tasaisesti vuodesta 1990, jolloin Suomessa tehtiin yli 1 500 itsemurhaa. Nuorilla 15–24-vuotiailla itsemurhien osuus kaikista kuolemansyistä oli 26 prosenttia. Muita ikäryhmiä suurempi itsemurhien osuus johtuu osin siitä, että nuorten kuolleisuus muihin kuolemansyihin on vähäistä. Nuorten itsemurhakuolleisuus on Suomessa eurooppalaisittain verrattuna yleistä.³⁵

Itsemurhalta suojaaviksi esitetyt tekijät näyttävät mahdollisista riskitekijöistä riippumatta pienentävän itsemurha-alttiutta ja vähentävän itsemurhayrityksiä ja -ajatuksia³⁶. Osa tällaisesta suojaavista tekijöistä liittyy yksilön psykologisiin ominaisuuksiin. Yksilön kehittyneet selviytymiskeinot (coping-keinot, kuten valmius avun hakemiseen muilta tai ratkaisukeskeinen ote) ja ongelmanratkaisutaidot muodostavat

³⁰ O'Malley, T. L. & Documét, P. I. & Burke, J. G. & Garland, R & Terry, A. & Slade, R. L. & Albert, Steven M. (2018). Preventing Violence: A Public Health Participatory Approach to Homicide Reviews. *Health Promotion Practice* 19:3, 427-436.

³¹ Turecki G, Brent DA. (2016). Suicide and suicidal behaviour. *Lancet*. 19;387(10024):1227-39.

³² Naghavi, M. (2019). Global Burden of Disease Self-Harm Collaborators. Global, regional, and national burden of suicide mortality 1990 to 2016: systematic analysis for the Global Burden of Disease Study. *BMJ*, 364:l94

³³ Suominen, K., Isometsä, E., Suokas, J., Haukka, J., Achte, K. & Lönnqvist, J. (2004). Completed suicide after a suicide attempt: a 37-year follow-up study. *Am J Psychiatry* 2004;161:562-3

³⁴ WHO. Suicide rate estimates. Haettu 9.12.2022 osoitteesta <https://apps.who.int/gho/data/node.main.MHSUICIDE>

³⁵ Tilastokeskus. 7. Itsemurhia aiempaa vähemmän. Verkkosivu. Haettu 9.12.2022 osoitteesta https://www.stat.fi/til/ksyyt/2020/ksyyt_2020_2021-12-10_kat_007_fi.html

³⁶ McLean, J., Maxwell, M., Platt, S., Harris, F. & Jepson, R. (2008). Risk and Protective Factors for Suicide and Suicidal Behaviour: A Literature Review. Research Findings No. 70. Edinburgh, Scotland: The Scottish Government

kuormitustilanteissa suojan itsetuhokäyttäytymistä vastaan. Kokemus sosiaalisesta tuesta voi suojata itsemurhayrityksiä vastaan.^{37,38}

Itsemurhailta suojaaviksi esitetyt tekijät näyttävät mahdollisista riskitekijöistä riippumatta pienentävän itsemurha-alttiutta ja vähentävän itsemurhayrityksiä ja -ajatuksia³⁹. Osa tällaisesta suojaavista tekijöistä liittyy yksilön psykologisiin ominaisuuksiin. Yksilön kehittyneet selviytymiskeinot (coping-keinot, kuten valmius avun hakemiseen muilta tai ratkaisukeskeinen ote) ja ongelmanratkaisutaidot muodostavat kuormitustilanteissa suojan itsetuhokäyttäytymistä vastaan. Kokemus sosiaalisesta tuesta voi suojata itsemurhayrityksiä vastaan.^{40,41}

Yhteisön tuki ja avun saaminen vaikuttavat itsemurhariskiin. Nuoruusiässä myönteiset suhteet perheessä suojaavat itsemurhariskiä vastaan. Tukea antava arkiympäristö muun muassa kouluissa ja työpaikoilla sekä tuen saatavuus ja yksinäisyyden torjunta ovat tärkeitä suojaavia tekijöitä. Mielenterveysavopalveluiden saatavuus ja monimuotoisuus ovat yhteydessä vähäisempään itsemurhakuolleisuuteen.^{42, 43, 44, 45}

Kansainvälinen tutkimus itsemurhasta on vakiintunutta. Tavallisimmat riskitekijät on kartoitettu useissa itsemurha-aineistoissa, joista suomalainen Itsemurhat Suomessa 1987 -hanke on tunnetuimpia. Nyt toteutettava hanke pystyy monipuolisen tiedonkeruun avulla löytämään uusia kontekstuaalisia, sekä palvelujärjestelmään että sosiaaliseen ympäristöön liittyviä riskitekijöitä ja ehkäisyn polttopist

---

³⁷ Chang, Q., Chan, C.H., Yip, P.S.F. (2017). A meta-analytic review on social relationships and suicidal ideation among older adults. *Soc Sci Med* 191:65-76

³⁸ Guerreiro, D.F., Cruz, D., Frasilho, D., Santos, J.C., Figueira, M.L., Sampaio, D. (2013). Association between deliberate self-harm and coping in adolescents: a critical review of the last 10 years' literature. *Arch Suicide Res*, 17:91-105.

³⁹ McLean, J., Maxwell, M., Platt, S., Harris, F. & Jepson, R. (2008). Risk and Protective Factors for Suicide and Suicidal Behaviour: A Literature Review. Research Findings No. 70. Edinburgh, Scotland: The Scottish Government

⁴⁰ Chang, Q., Chan, C.H., Yip, P.S.F. (2017). A meta-analytic review on social relationships and suicidal ideation among older adults. *Soc Sci Med* 191:65-76

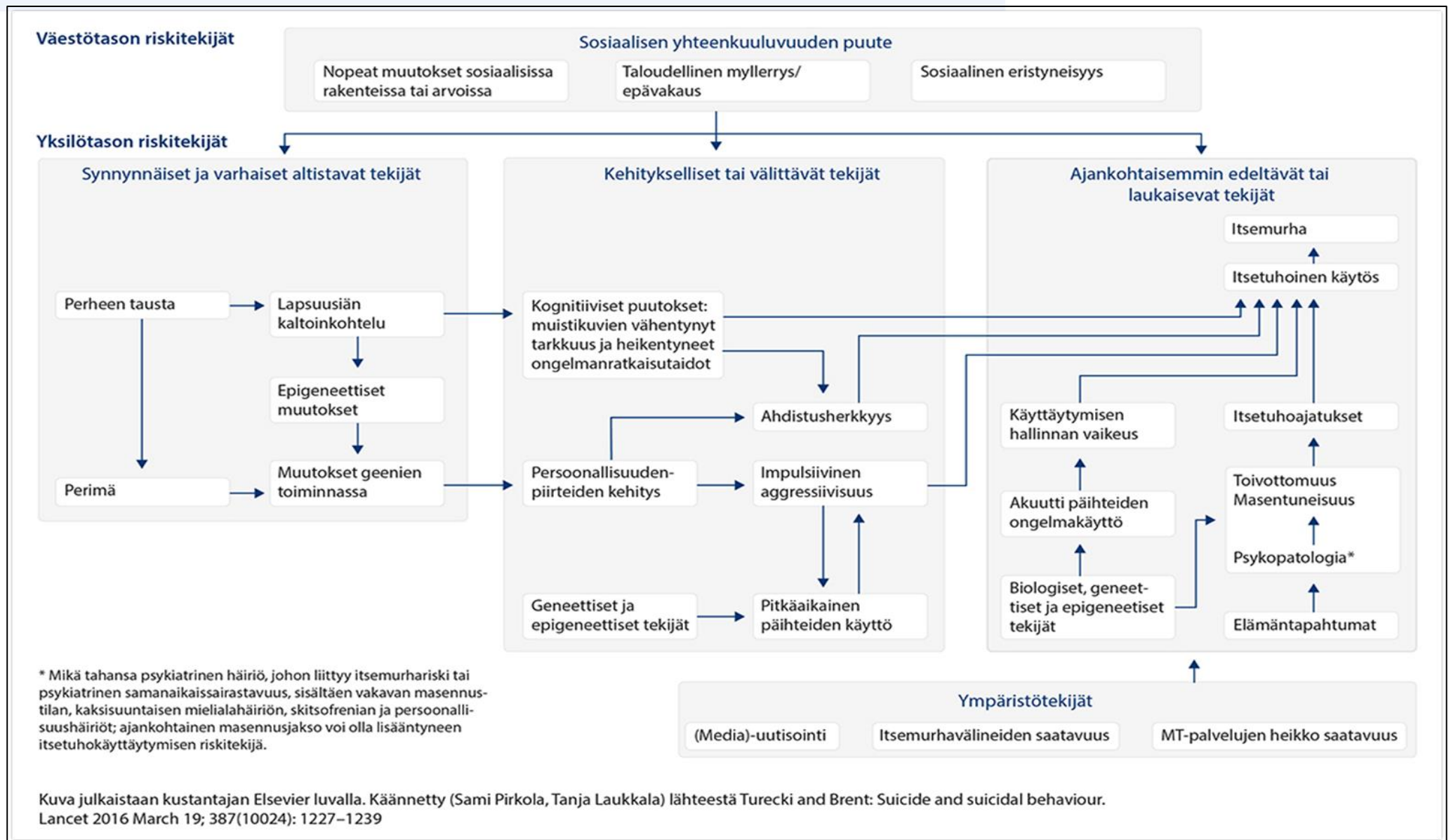
⁴¹ Guerreiro, D.F., Cruz, D., Frasilho, D., Santos, J.C., Figueira, M.L., Sampaio, D. (2013). Association between deliberate self-harm and coping in adolescents: a critical review of the last 10 years' literature. *Arch Suicide Res*, 17:91-105.

⁴² Mackin, D.M., Perlman, G., Davila, Kotov, R. & Klein, D.N. (2017). Social support buffers the effect of interpersonal life stress on suicidal ideation and self-injury during adolescence. *Psychol Med*, 47:1149-61 PubMed

⁴³ Pirkola, S., Sund, R., Sailas, E. & Wahlbeck, K. (2009). Community mental-health services and suicide rate in Finland: a nationwide small-area analysis. *Lancet*, 373:147-53

⁴⁴ van Orden, K.A., Wiktorsson, S., Duberstein, P., Ingeborg Berg, A., Mellqvist Fässberg, M. & Waern, M. (2015). Reasons for attempted suicide in later life. *Am J Geriatr Psychiatry*, 23:536-44 PubMed

⁴⁵ Wiktorsson, S., Runeson, B., Skoog, I., Ostling, S. & Waern, M. (2010). Attempted suicide in the elderly: characteristics of suicide attempters 70 years and older and a general population comparison group. *Am J Geriatr Psychiatry* 2010;18:57-67

Kuva 1. Itsemurhaprosessi ja sen riskitekijät

3.4. Nuorten palvelutilanne

Tutkimusten mukaan nuorten mahdollisuudet saada tukea ja hoitoa mielenterveys- ja päihdeongelmiin toteutuvat Suomessa vaihtelevasti^{46, 47, 48}. Palvelut vaihtelevat alueellisesti sekä järjestämistavaltaan että sisällöllisesti. Varsinkin sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa yhteistyörakenteet ja tiedonkulku eri toimijoiden välillä ovat usein koordinoimattomia. Aluehallintovirastojen toteuttaman valtakunnallisen peruspalvelujen arvioinnin⁴⁹ mukaan mielenterveyspalvelut näyttävät nuorille melko tuntemattomina, riittämättöminä, hajanaisina ja vaikeasti tavoitettavina⁵⁰.

Vastaavasti sosiaalinen verkostotutkimus on Kanadassa osoittanut, etteivät palvelut olleet kyenneet vastaamaan nuorten yhtäaikaisen mielenterveys- ja päihdepalvelujen tarpeeseen⁵¹. Nuoria osallistaneessa jatkotyöskentelyssä⁵² yhden luokun matalan kynnyksen palvelut todettiin keskeisiksi kehittämisen kohteiksi⁵³. Hawken ym.⁵⁴ kirjallisuuskatsauksen perusteella nuorten äänen kuuleminen palveluprosessin eri vaiheissa on keskeistä, jotta palveluista saadaan nuori-ystävällisempiä.

Suomalaisen tutkimuksen mukaan nuorille on keskeistä kokemus kohdatuksi, ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulemisesta⁵⁵. Palveluiden suunnittelussa on keskeistä nuoruuden erityisen elämänvaiheen ja nuorten erilaisten elämäntilanteiden huomioiminen. Työntekijät tarvitsevat menetelmiä, jotka tukevat kohtaamista ja vuorovaikutusta sekä antavat tilaa nuorelle omien ajatusten, ongelmien ja toiveiden esittämiseen. Matalan kynnyksen periaate tulisi nähdä nykyistä monipuolisemmin yksittäisen nuoren ja koko tukiprosessin kokonaisuuden näkökulmista. Monialaista yhteistyötä voidaan parantaa mm. tuomalla erilaisia nuorten palveluja

---

⁴⁶ Ranta, K., Parhiala, P., Pelkonen, R. ym. (2017). Nuorten masennus, mielenterveyden hoitoketjut ja näyttöön perustuvan hoidon integroitu implementaatio perustasolle. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 90/2017.

⁴⁷ Savolainen, O. (2022). Promotion of children´s mental health. A socio-ecological mixed methods study in North Savo. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Health Sciences No 674. Kuopio: Department of Nursing Science University of Eastern Finland.

⁴⁸ Pitkänen, T., Tourunen, J. Huhta, H. ym. (2022). Nuorten mielenterveyden tukeminen sosiaalihuollossa ja matalan kynnyksen toiminnassa. Työntekijöiden ja nuorten näkemyksiä tarpeista ja toimintatavoista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022: 65. Valtioneuvoston kanslia Helsinki.

⁴⁹ Peruspalvelujen alueellisen saatavuuden arviointi vuonna 2019. Aluehallintovirastojen arviointiraportti 15.6.2020. <https://www.patio.fi/web/pepa-2019-valtakunnallinen>

⁵⁰ Gretschel, A. & Myllyniemi, S. (2021). Kuulummeko yhteiskuntaan? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista. Kunnallisan kehittämissäätien Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 110.

⁵¹ McGihon, R. Hawke, L.D., Chaim, G. & Henderson, J. (2018). Cross-sectoral integration in youth-focused health and social services in Canada: a social network analysis. BMC Health Services Research 18:901. <https://doi.org/10.1186/s12913-018-3742-1>

⁵² Henderson, J.L., Hawke, L.D. & Relihan, J. (2018). Youth engagement in the YouthCan IMPACT trial. CMAJ 190 (Suppl 1): S10-S12. doi: 10.1503/cmaj.180328

⁵³ (Henderson ym. 2019) Henderson, J., Hess, M., Mehra, K. & Hawke, L.D. (2019): From Planning to Implementation of the YouthCan IMPACT Project: a Formative Evaluation. The Journal of Behavioral Health Services & Research (47): 216–229. <https://doi.org/10.1007/s11414-019-09658-4>

⁵⁴ Hawke, L.D., Mehra, K. Settapani, C. ym. (2019). What makes mental health and substance use services youth friendly? A scoping review of literature. BMC Health Services Research 19:257. <https://doi.org/10.1186/s12913-019-4066-5>

⁵⁵ Pitkänen, T., Tourunen, J. Huhta, H. ym. (2022). Nuorten mielenterveyden tukeminen sosiaalihuollossa ja matalan kynnyksen toiminnassa. Työntekijöiden ja nuorten näkemyksiä tarpeista ja toimintatavoista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022: 65. Valtioneuvoston kanslia Helsinki.

fyysisesti yhteen toimipaikkaan. Palvelujen parempi saavutettavuus, joustavuus ja yhteistyö ovat tärkeitä erityisesti pyrittäessä ehkäisemään nuorten väkivalta-, huume- ja itsemurhakuolemia.

Vuoden 2020 Nuorisobarometrikyselyn^{56,57} mukaan osa nuorista oli kohdannut ongelmia hoitoon pääsyssä ja palvelujen jatkuvuudessa sekä kokenut epäkunnioittavaa kohtelua ja syrjintää. Päihdeongelmiin kohdistuu edelleen stigmaa, mikä nostaa nuorten kynnystä kertoa päihdeidenkäytöstä ja hakea apua. Lisäksi päihde- ja mielenterveysongelmiin on vaikea saada yhtäaikaista hoitoa⁵⁸. Valviran⁵⁹ havaintojen mukaan lasten ja nuorten hoitoon pääsy sekä perustason että erikoissairaanhoidon mielenterveyspalveluihin oli syksyn 2020 ja vuoden 2021 aikana vaikeutunut entisestään.

Palveluihin liittyvässä työpaketissa syvennetään aikaisemman tutkimuksen tuloksia erityisesti nuorten huume- ja itsemurhien ja väkivaltakuolemien ehkäisyn näkökulmasta. RIPE-rekisteriaineiston avulla seurataan päihdehoitoon hakeutuneiden nuorten sekä vanhempien mukana laitosjaksolla olleiden lasten palvelujen käyttöä, ennenaikaisia kuolemia sekä ongelmien ylisukupolvisia siirtymiä. Valtakunnallisen chat-keskusteluaineiston avulla tutkitaan nuorten ilmaisemia huolia, hätähuutoja ja kokemuksia palveluista. Etnografisella menetelmällä ja järjestöjen toimintojen kautta tavoitellaan nuoria kertomaan näkemyksiään elämäntilanteeseensa liittyvistä riskitekijöistä ja suhteestaan palveluihin.

4. Monitieteinen yhteistyö

Ratkaisujen löytäminen nuorten huume-, väkivalta- ja itsemurhakuolemiin johtavien elämäntilanteiden katkaisemiseksi edellyttää tutkimuksessa monien eri tieteenalojen tutkimusperinteiden ja menetelmien hyödyntämistä. Monitieteinen lähestymistapa on sisäänrakennettuna sosiaalisen kuolemansyytutkimuksen lähestymistavassamme niin tiedonkeruussa kuin analyyseissäkin. Hanke yhdistelee työskentelyssään ainakin muun muassa sosiologian, kriminologian, psykologian, psykiatrian, nuorisotutkimuksen, sosiaalipolitiikan, sosiaalityön, terveystieteen, päihdelääketieteen ja datatieteen analytiikan näkökulmia ja tutkimusperinteitä. Analyyseissä käytetään mixed methods -tyyppisiä ja koneoppimistatekoälyä hyödyntäviä menetelmiä ja kiinnitetään erityistä huomiota menetelmien avoimeen yhteiskehittämiseen. Monitieteellisessä yhteistyössä tavoitteena on etsiä

⁵⁶ Berg, P. & Myllyniemi, S. (2021). Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020. Nuorisotutkimusseuran julkaisu 232, Valtion nuorisoneuvoston julkaisu 67. Helsinki: Hansaprint.

⁵⁷ Leskinen, A. (2022): Yksikin kuolema on liikaa – Esiselvityshanke. A-klinikkasäätiö, Helsinki 2022. https://tietopuu.a-klinikkasaaatio.fi/system/files/julkaisut/ykol_julkaisu.pdf

⁵⁸ Mäkilä, A., Jurvanen, S., Helfer, A., Huhta, H. & Pitkänen, T. (2022). Polkuja päihdepalveluihin. Esteitä ja kannustimia avun hakemiseen. Päihdeasiamiestoiminta 2022.

⁵⁹ Valvira (2022). Lastensuojelussa olevien mielenterveys- ja päihdepalvelut eivät toteudu lain edellyttämällä tavalla. Tiedote 28.2.2022. <https://www.valvira.fi/-/lastensuojelussa-olevien-mielenterveys-ja-paihdepalvelut-eivat-toteudu-lain-edellyttamalla-tavalla>

nuorten elämäntilanteita ja varoitusmerkkejä, joihin puuttamalla ennaltaehkäistä kuolemia voitaisiin ehkäistä.

5. Vuorovaikutus ja vaikuttavuuden edistäminen

Tutkimuksen etenemisessä ja toimivien ratkaisujen löytämisessä keskeisessä asemassa on myös monitoimijainen ja moniammatillinen yhteistyö nuorten ja erilaisten käytännön toimijoiden kanssa. Hanke sisältää laajaa yhteiskehittämistä erilaisten vuorovaikutuskumppaneiden kanssa toimivien käytäntöjen ja ehkäisymenetelmien tunnistamiseksi, nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi ja haitallisten prosessien ja kehityskulkujen katkaisemiseksi. Vuorovaikutuksen avainryhmiä ovat (1) nuoret ja heidän perheensä ja ystävänsä, (2) järjestöt ja palveluiden ammattilaiset, (3) päätöksentekijät ja julkinen hallinto, (4) hyvinvointialueet, (5) tiedeyhteisö, (6) mediakenttä ja (7) suuri yleisö. Yhteistyötapojen ja vaikuttamismenetelmien kehittäminen näiden tahojen kanssa on keskeistä yhteiskunnan voimien kokoamiseksi ongelmia ehkäisevän toiminnan taakse. Erityisen tärkeäksi hankkeessa nähdään se, miten nuorten oma ääni saadaan ratkaisujen kehittämisessä kuulluksi.